

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ .

نقش
دادرسی مدنی
در
تحصیل دلیل و کشف حقیقت

چاپ دوم:
تجدیدنظر و افزوده شده

دکتر مجید پوراستاد

عضو انجمن بین‌المللی حقوق دادرسی
استادیار آیین دادرسی مدنی دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی

تهران - ۱۳۹۶

عنوان و نام پدیدآور	: نقش دادرسی مدنی در تحصیل دلیل و کشف حقیقت/ مجید پوراستاد.
وضعیت ویراست	: [ویراست ۲].
مشخصات نشر	: تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۰۰-۴۵-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: چاپ دوم.
یادداشت	: چاپ قبلی: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۸۹، (۲۰۳ ص).
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: آیین دادرسی مدنی - ایران
موضوع	: Civil procedure - Iran
موضوع	: حقوق مدنی - ایران
موضوع	: Civil rights - Iran
موضوع	: آیین دادرسی مدنی - فرانسه
موضوع	: Civil procedure - France
موضوع	: حقوق مدنی - فرانسه
موضوع	: Civil rights - France
موضوع	: حقوق تطبیقی
موضوع	: Comparative law
شناسه افزوده	: پوراستاد، مجید . ۱۳۵۰ -
رده بندی کنگره	: KMH171/ن7 1396
رده بندی دیویی	: ۳۴۷/۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۰۴۹۷۲۴

عنوان : نقش دادرسی مدنی در تحصیل دلیل و کشف حقیقت

مؤلف : دکتر مجید پوراستاد

ناشر : مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش

نوبت چاپ : دوم

نوبت ویرایش : اول

تاریخ چاپ : ۱۳۹۶

شمارگان : ۵۰۰ نسخه

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۰۰-۴۵-۴

قیمت : ۸۵,۰۰۰ ریال

حق هرگونه نشر این اثر برای ناشر محفوظ است.

برای
پرهام

کشف حقیقت و انطباق آن با حکم قانون، مأموریت خطیری است که جامعه به دادرس وانهاده است. در مسیر نیل به عدالت و در مقام قضا، دادرس ابتدا با اتکاء به ادله و امارات قانونی و قضایی موجود، ابتدا می‌کوشد تا به عنوان شخص ثالث و بی‌طرف به احراز واقعیت موجود در روابط میان طرف‌های پرونده و در قلمرو موضوع دعوا مبادرت ورزد، و پس از آن حکم قانون‌گذار را بر واقعیتی که از منظر قضایی محرز شده است منطبق بنماید. تلاش دادرس آن است که میان احقاق حق و فصل خصومت رابطه‌ای هر چه نزدیک‌تر پدید آید. فارغ از برخی تفاوت‌ها که میان سیستم‌های حقوقی مختلف در این زمینه وجود دارد هر چند در مرحله انطباق واقعیت با حکم قانون، دادرس نقشی انحصاری دارد، اما در مرحله کشف حقیقت دادرس مدنی اصولاً نقشی انفعالی دارد و به اصحاب دعوا متکی است. با این حال این امر به آن معنا نیست که دادرس مدنی در تحصیل دلیل و کشف حقیقت منفعل صرف می‌باشد. احقاق حق و نیل به عدالت که رسالت اصلی دادرس می‌باشد وی را ناچار می‌سازد که در چارچوب مقررات قانونی و رویه قضایی موجود، قالب‌های سنتی را درنوردیده و فعالانه در مقام کشف حقیقت برآید، بدون اینکه لحظه‌ای از بی‌طرفی و استقلال خود غافل شود.

کتاب «نقش دادرس مدنی در تحصیل دلیل و کشف حقیقت» به قلم جناب آقای دکتر مجید پوراستاد کوشیده است از رهگذر مطالعه تطبیقی نظام ایران و فرانسه، نقش انفعالی، فعال و عملی دادرس مدنی در تحصیل دلیل و کشف حقیقت را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. تجربه سال‌ها وکالت و نیز تدریس دروس آیین دادرسی مدنی و حقوق تطبیقی توسط مؤلف، کتاب اخیر را در حوزه مطالعات نظری و عملی موضوع به اثری وزین و بسیار مفید برای اساتید و دانشجویان حقوق، و نیز قضات و وکلا مبدل ساخته است. مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش امیدوار است آنان که به تحقق عدالت می‌اندیشند از کتاب اخیر بهره لازم را ببرند.

دکتر وحید اشتیاق

فهرست اجمالی مطالب

۱۷	فهرست اختصارات
۱۹	پیش‌گفتار چاپ دوم
۲۱	مقدمه
۲۹	فصل اول: نقش انفعالی دادرسی در تحصیل دلیل و کشف حقیقت
۲۹	مقدمه
۳۱	مبحث نخست: پیشینه اندیشه انفعال‌گرایی
۳۱	گفتار اول: پیشینه اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۳۹	گفتار دوم: پیشینه اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق ایران
۴۹	مبحث دوم: مبنای اندیشه انفعال‌گرایی
۴۹	گفتار اول: مفهوم منع تحصیل دلیل
۵۸	گفتار دوم: تحلیل قاعده منع تحصیل دلیل
۶۳	گفتار سوم: مبنای قاعده منع تحصیل دلیل
۷۳	مبحث سوم: قلمرو اندیشه انفعال‌گرایی
۷۳	گفتار اول: مراجع خارج از شمول اندیشه انفعال‌گرایی
۷۸	گفتار دوم: امور خارج از شمول اندیشه انفعال‌گرایی
۸۶	گفتار سوم: مفاهیم متمایز از اندیشه انفعال‌گرایی
۹۰	مبحث چهارم: آثار اندیشه انفعال‌گرایی
۹۰	گفتار اول: آثار عمومی اندیشه انفعال‌گرایی
۹۱	گفتار دوم: آثار خاص اندیشه انفعال‌گرایی

۹۷	فصل دوم: نقش فعال دادرس در تحصیل دلیل و کشف حقیقت
۹۷	مقدمه
۹۹	مبحث نخست: پیشینه اندیشه فعال‌گرایی
۹۹	گفتار اول: پیشینه اندیشه فعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۱۰۴	گفتار دوم: پیشینه اندیشه فعال‌گرایی در حقوق ایران
۱۱۴	مبحث دوم: مبنا، نماد و قلمرو اندیشه فعال‌گرایی
۱۱۴	گفتار اول: مبنای اندیشه فعال‌گرایی: اصل تعاون
۱۲۴	گفتار دوم: نماد قاعده فعال‌گرایی: تحقیق و اقدام
۱۳۳	گفتار سوم: قلمرو قاعده فعال‌گرایی: محدود و مشروط
۱۴۳	مبحث سوم: کارآمدی اندیشه فعال‌گرایی: استجواب
۱۴۴	گفتار اول: ماهیت و شرایط استجواب
۱۶۴	گفتار دوم: آیین استجواب
۱۶۹	گفتار سوم: نتایج استجواب
۱۷۶	مبحث چهارم: آثار اندیشه فعال‌گرایی
۱۷۶	گفتار اول: آثار عمومی اندیشه فعال‌گرایی
۱۷۸	گفتار دوم: آثار خاص اندیشه فعال‌گرایی
۱۸۳	فصل سوم: نقش عملی دادرس در تحصیل دلیل و کشف حقیقت
۱۸۳	مبحث نخست: پراگماتیسم چیست؟
۱۸۴	ره‌آورد پراگماتیسم برای حقوق
۱۸۵	انتقاد از پراگماتیسم
۱۸۷	مبحث دوم: پراگماتیسم ایرانی
۱۹۳	مبحث سوم: انتقاد از پراگماتیسم ایرانی
۱۹۵	فهرست منابع
۲۰۷	نمایه

فهرست تفصیلی مطالب

۱۷	فهرست اختصارات
۱۹	پیش‌گفتار چاپ دوم
۲۱	مقدمه
۲۱	الف) مفهوم دادگاه و نقش آن
۲۲	ب) مفهوم دلیل و تحصیل آن
۲۴	ج) مفهوم حقیقت و کشف آن
۲۶	د) هدف از پژوهش
۲۷	ه) شیوه پژوهش
۲۸	و) تقسیم مطالب
۲۹	فصل اول: نقش انفعالی دادرس در تحصیل دلیل و کشف حقیقت
۲۹	مقدمه
۳۱	مبحث نخست: پیشینه اندیشه انفعال‌گرایی
۳۱	گفتار اول: پیشینه اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۳۱	بند اول: تحولات تاریخی اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۳۱	الف) مبدأ اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق فرانسه: انقلاب کبیر
۳۲	ب) رونق اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق فرانسه: نفوذ لیبرالیسم
۳۳	ج) اعمال اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق خصوصی: اصل حاکمیت اراده
۳۵	بند دوم: تحولات قانون‌گذاری در خصوص اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۳۵	الف) تصویب قوانین پایه در خصوص اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۳۷	ب) تصویب قوانین تکمیلی در خصوص اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۳۷	۱. تحقیق قاضی حسب درخواست اصحاب دعوا
۳۸	۲. تحقیق به تشخیص قاضی
۳۸	۳. الزام اصحاب دعوا به حضور شخصی و پرسش از آنان

۳۹	گفتار دوم: پیشینه اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق ایران
۳۹	بند اول: تحولات تاریخی اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق ایران
۳۹	الف) سابقه انفعال‌گرایی حاکم در فقه اسلامی
۴۰	ب) تمهید اندیشه‌های نوین
۴۲	ج) مبدأ اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق ایران: انقلاب مشروطیت
۴۴	بند دوم: تحولات قانون‌گذاری در خصوص اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق ایران
۴۴	الف) تصویب قوانین پایه در خصوص اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق ایران
۴۶	ب) تصویب قوانین تکمیلی در خصوص اندیشه انفعال‌گرایی در حقوق ایران
۴۹	مبحث دوم: مبنای اندیشه انفعال‌گرایی
۴۹	گفتار اول: مفهوم منع تحصیل دلیل
۴۹	بند اول: دانشواژه
۴۹	بند دوم: شیوه تحصیل دلایل
۵۰	الف) تحصیل اقرار
۵۳	ب) تحصیل سند
۵۳	۱. سند نزد طرف دیگر دعواست
۵۳	۲. سند نزد اشخاص ثالث است
۵۴	ج) تحصیل شهادت
۵۵	د) تحصیل اماره
۵۶	ه) تحصیل قسم
۵۶	و) تحصیل تحقیق محلی
۵۷	ز) تحصیل معاینه محل
۵۷	ح) تحصیل کارشناسی
۵۷	بند سوم: تعریف تحصیل دلیل
۵۸	گفتار دوم: تحلیل قاعده منع تحصیل دلیل
۵۸	بند اول: ممنوعیت دادگاه از تحصیل دلیل برای اصحاب دعوا (گزاره اول)
۵۹	الف) منع کلیه دادگاه‌ها
۶۰	ب) منع تحصیل دلیل برای اصحاب دعوا
۶۱	بند دوم: محدودیت دادگاه در رسیدگی به دلایل ابرازی اصحاب دعوا (گزاره دوم)
۶۲	الف) دلایلی که اصحاب دعوا تقدیم کرده‌اند
۶۲	ب) دلایلی که اصحاب دعوا اظهار کرده‌اند

۶۳	گفتار سوم: مبنای قاعده منع تحصیل دلیل
۶۳	بند اول: رهیافت جاری
۶۳	الف) اصل بی طرفی دادگاه
۶۴	ب) عدم جواز تلقین دلیل
۶۷	بند دوم: رهیافت نو
۶۷	الف) اصل حاکمیت اصحاب دعوی مدنی
۶۹	ب) قاعده بی اثری دادگاه
۷۳	مبحث سوم: قلمرو اندیشه انفعال گرایی
۷۳	گفتار اول: مراجع خارج از شمول اندیشه انفعال گرایی
۷۳	الف) دادگاه بخش
۷۴	ب) دادگاه امور حسبی
۷۶	ج) دادگاه خانواده
۷۷	د) دیوان عالی کشور
۷۸	گفتار دوم: امور خارج از شمول اندیشه انفعال گرایی
۷۸	بند اول: تحقیقات دادگاه
۷۸	الف) معاینه محل
۷۹	ب) تحقیق از شهود
۷۹	ج) مسجّلین سند
۸۰	د) ملاحظه پرونده مربوط به دادرسی
۸۲	ه) موارد دیگر
۸۲	۱. کارشناسی
۸۳	۲. تحقیق محلی
۸۳	۳. رسیدگی به اعتبار و اصالت سند
۸۴	بند دوم: استنادات دادگاه
۸۴	الف) استناد به مواد قانون
۸۵	ب) استناد به اصول عملیه
۸۶	گفتار سوم: مفاهیم متمایز از اندیشه انفعال گرایی
۸۶	الف) اقامه دلیل
۸۶	ب) تلقین دلیل
۸۷	ج) اداره دلیل

۸۹	د) ارزیابی دلیل
۹۰	مبحث چهارم: آثار اندیشه انفعال‌گرایی
۹۰	گفتار اول: آثار عمومی اندیشه انفعال‌گرایی
۹۰	الف) دستیابی به حقیقت شخصی
۹۱	ب) عدالت معاوضی و عدالت صوری
۹۱	گفتار دوم: آثار خاص اندیشه انفعال‌گرایی
۹۱	الف) اثر انفعال‌گرایی در زمینه سکوت
۹۲	ب) اثر انفعال‌گرایی در زمینه علم شخصی قاضی
۹۴	ج) اثر انفعال‌گرایی در دعاوی مسؤولیت مدنی
۹۷	فصل دوم: نقش فعال دادرس در تحصیل دلیل و کشف حقیقت
۹۷	مقدمه
۹۹	مبحث نخست: پیشینه اندیشه فعال‌گرایی
۹۹	گفتار اول: پیشینه اندیشه فعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۹۹	بند اول: تحولات تاریخی اندیشه فعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۹۹	الف) مبدأ اندیشه فعال‌گرایی در حقوق فرانسه: دو جنگ جهانی و آثار حقوقی
۱۰۰	ب) رونق اندیشه فعال‌گرایی در حقوق فرانسه: گرایش به سوسیالیسم
۱۰۱	ج) اعمال اندیشه فعال‌گرایی در حقوق خصوصی: مفهوم «نهاد حقوقی»
۱۰۱	بند دوم: تحولات قانون‌گذاری در خصوص اندیشه فعال‌گرایی در حقوق فرانسه
۱۰۲	الف) همکاری بین اصحاب دعوا و قاضی
۱۰۳	ب) اختیار دادگاه برای اقدامات تحقیقی
۱۰۴	گفتار دوم: پیشینه اندیشه فعال‌گرایی در حقوق ایران
۱۰۴	بند اول: تحولات تاریخی اندیشه فعال‌گرایی در حقوق ایران
۱۰۴	الف) سابقه فعال‌گرایی حاکم در فقه اسلامی
۱۰۵	ب) تمهید اندیشه‌های نوین
۱۰۵	بند دوم: تحولات قانون‌گذاری در خصوص اندیشه فعال‌گرایی در حقوق ایران
۱۰۵	الف) قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری مصوب ۱۳۵۶
۱۱۰	ب) لایحه قانونی تشکیل دادگاه‌های عمومی مصوب ۱۳۵۸
۱۱۲	ج) قانون جدید آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹
۱۱۴	مبحث دوم: مبنا، نماد و قلمرو اندیشه فعال‌گرایی

- ۱۱۴ گفتار اول: مبنای اندیشه فعال‌گرایی: اصل تعاون
- ۱۱۷ بند اول: ادعای امور موضوعی
- ۱۱۷ الف) اصل تقدم اصحاب دعوا در ادعای امور موضوعی
- ۱۱۹ ب) حدود تقدم اصحاب دعوا در ادعای امور موضوعی
- ۱۲۰ بند دوم: اثبات امور موضوعی
- ۱۲۰ الف) وظیفه اصحاب دعوا در اثبات امور موضوعی
- ۱۲۲ ب) اختیارات دادرس در اثبات امور موضوعی
- ۱۲۴ گفتار دوم: نماد قاعده فعال‌گرایی: تحقیق و اقدام
- ۱۲۵ بند اول: مفهوم «تحقیق»
- ۱۲۷ بند دوم: مفهوم «اقدام»
- ۱۲۸ بند سوم: اوصاف حاکم بر تحقیقات و اقدامات دادگاه
- ۱۲۹ الف) قاعده بودن
- ۱۲۹ ب) تکمیلی بودن
- ۱۲۹ ج) تکلیف بودن
- ۱۳۱ بند چهارم: ضمانت اجراء تخلف دادگاه‌ها از انجام اقدامات تحقیقی
- ۱۳۱ ۱- ضمانت اجراء از جهت نظارت دیوان عالی کشور
- ۱۳۳ ۲. ضمانت اجراء از جهت حقوق اصحاب دعوا
- ۱۳۳ گفتار سوم: قلمرو قاعده فعال‌گرایی: محدود و مشروط
- ۱۳۴ الف) اصل حاکمیت اصحاب دعوی مدنی
- ۱۳۶ ب) اصل ترفع
- ۱۳۹ ج) اصل عدم توجه ایرادات
- ۱۴۱ د) اصل رعایت حریم خصوصی
- ۱۴۳ مبحث سوم: کارآمدی اندیشه فعال‌گرایی: استجواب
- ۱۴۴ گفتار اول: ماهیت و شرایط استجواب
- ۱۴۴ بند اول: ماهیت استجواب
- ۱۴۴ الف) دانشواژه
- ۱۴۵ ب) مفهوم استجواب
- ۱۴۵ ۱. استجواب در حقوق فرانسه
- ۱۴۶ ۲. استجواب در حقوق کشورهای عربی
- ۱۴۸ ۳. استجواب در فقه اسلامی

- ۱۵۰ ۴- استجواب در حقوق ایران
- ۱۵۲ ج) تفاوت اخذ توضیح و استجواب
- ۱۵۶ بند دوم: شرایط استجواب
- ۱۵۶ الف) شرایط پرسش خواه
- ۱۵۶ ۱- دادگاه به عنوان پرسش خواه
- ۱۵۷ ۲- اصحاب دعوا به عنوان پرسش خواه
- ۱۵۸ ب) شرایط پرسش خواننده
- ۱۵۸ ۱- شرایط اشخاص حقیقی به عنوان پرسش خواننده
- ۱۶۰ ۲. شرایط اشخاص حقوقی به عنوان پرسش خواننده
- ۱۶۲ ج) شرایط پرسش خواسته
- ۱۶۲ ۱. شرایط اساسی پرسش خواسته
- ۱۶۳ ۲. امور خارج از شمول پرسش خواسته
- ۱۶۴ گفتار دوم: آیین استجواب
- ۱۶۴ بند اول: آیین عمومی استجواب
- ۱۶۴ الف) لزوم صدور قرار جهت استجواب
- ۱۶۵ ب) مکان رسیدگی جهت استجواب
- ۱۶۶ ج) لزوم تنظیم صورت مجلس جهت استجواب
- ۱۶۷ بند دوم: آیین ویژه استجواب
- ۱۶۷ الف) لزوم حضور شخصی اصحاب دعوا
- ۱۶۸ ب) امکان حضور سایر اشخاص
- ۱۶۹ گفتار سوم: نتایج استجواب
- ۱۶۹ بند اول: عدم حضور پرسش خواننده در جلسه دادگاه جهت استجواب
- ۱۶۹ الف) عدم حضور پرسش خواننده در جلسه دادگاه با عذر مشروع
- ۱۷۰ ب) عدم حضور پرسش خواننده در جلسه دادگاه بدون عذر مشروع
- ۱۷۱ بند دوم: واکنش پرسش خواننده نسبت به سؤالات مطروحه در جلسه دادگاه
- ۱۷۱ الف) عدم پاسخ گویی پرسش خواننده به سؤالات با عذر مشروع
- ۱۷۱ ب) عدم پاسخ گویی پرسش خواننده به سؤالات بدون عذر مشروع
- ۱۷۲ ج) انکار وقایع توسط پرسش خواننده در جلسه دادگاه
- ۱۷۳ بند سوم: پاسخ گویی پرسش خواننده و حصول قرینه، آماره و یا اقرار از پاسخ های وی
- ۱۷۶ مبحث چهارم: آثار اندیشه فعال گرایی

۱۷۶	گفتار اول: آثار عمومی اندیشه فعال‌گرایی
۱۷۶	الف) دستیابی به حقیقت عینی
۱۷۷	ب) عدالت توزیعی و عدالت ماهوی
۱۷۸	گفتار دوم: آثار خاص اندیشه فعال‌گرایی
۱۷۸	الف) اثر فعال‌گرایی در زمینه سکوت
۱۸۰	ب) اثر فعال‌گرایی در زمینه اصول عملیه
۱۸۱	ج) اثر فعال‌گرایی در دعاوی مسؤولیت مدنی
۱۸۳	فصل سوم: نقش عملی دادرس در تحصیل دلیل و کشف حقیقت
۱۸۳	مبحث نخست: پراگماتیسم چیست؟
۱۸۴	ره‌آورد پراگماتیسم برای حقوق
۱۸۵	انتقاد از پراگماتیسم
۱۸۷	مبحث دوم: پراگماتیسم ایرانی
۱۹۳	مبحث سوم: انتقاد از پراگماتیسم ایرانی
۱۹۵	فهرست منابع
۲۰۷	نمایه

فهرست اختصارات

الف) فارسی

قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹	ق.آ.د.م.
قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸	ق.آ.د.م. سابق
قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹	ق.ا.ح.
قانون مدنی	ق.م.

ب) انگلیسی

R.I.D.C. Reveu International de Droit Compare	مجله بین‌المللی حقوق تطبیقی
P.C.T. Procedure Civile Transnationale	پروژه مشترک «مؤسسه حقوقی آمریکا» و «مؤسسه یکنواخت‌سازی حقوق خصوصی» با عنوان «اصول و قواعد آیین دادرسی مدنی فراملی»
N.C.P.C. Nouveau Code de Procedure Civile	قانون جدید آیین دادرسی مدنی فرانسه مصوب ۱۹۷۵
C.C. Code Civile	قانون مدنی فرانسه، معروف به «کد ناپلئون» ۱۸۰۴ میلادی
C.P.C. Code de Procedure Civile	قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه، معروف به «کد ناپلئون» ۱۸۰۶ میلادی

پیش‌گفتار چاپ دوم

شمارگان چاپ اول کتاب «نقش دادرسی مدنی در تحصیل دلیل و کشف حقیقت» با سرعت به پایان رسید. اقبال دادرسان و قضات دادگاه‌ها به این کتاب بیش از سایر حقوقدانان بود. با وجود این، برای چاپ دوم کتاب چند نکته کوتاه وجود دارد که شایسته است با خوانندگان دانشور این کتاب در میان گذاشته شود:

۱. در چاپ نخست نویسنده متعهد شده بود که فصل سوم کتاب را با عنوان «نقش عملی دادرسی در تحصیل دلیل و کشف حقیقت» تکمیل و به علاقه‌مندان آن عرضه کند. آنچه در فصل سوم آمده است تمام و کمال آن چیزی نیست که باید انجام می‌شد؛ نویسنده تصدیق می‌کند که ایفاء تعهد به طور ناقص صورت گرفته است ولی شاید تعهد ناقص گاهی بهتر از عدم انجام آن باشد. بنابراین، این تعهد مستمر هنوز وجود دارد که در چاپ سوم ایفاء تعهد به کمال نزدیک‌تر شود. همچنین، مطالب کتاب درباره بحث مناقشه‌آمیز «تحصیل دلیل» را می‌توان در آخرین مقاله پژوهشی اینجانب با عنوان «پیدایش و چالش قاعده منع تحصیل دلیل» در «فصلنامه حقوق» دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران (دوره ۴۰، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۹) مشاهده کرد. مقاله اخیر افق و زاویه جدیدی را در بحث قاعده منع تحصیل دلیل باز می‌کند که می‌تواند مکمل مطالب این کتاب باشد؛ بی‌پیرایه، نقد آن را انتظار دارم.

۲. چاپ دوم این کتاب با رخداد بس فرخنده‌ای همزمان شده بود؛ ۲۰ آبان ۱۳۹۰ یکصدمین سالگرد قانون آیین دادرسی مدنی بود؛ «قانون اصول محاکمات حقوقی» در ۸۱۲ ماده در ۱۹ ذی‌القعدة ۱۳۲۹ هجری قمری (۱۹۱۱ میلادی) در مجلس شورای ملی به تصویب رسید. برخی اندیشمندان تاریخ حقوق، این هنگامه را برابر با ۲۰ آبان ۱۲۹۰ خورشیدی می‌دانند.^۱ بر دانشوران حقوق ضروری است که نیم‌نگاهی به پیشینه تاریخی قوانین داشته باشند. چنین رویکردی به تفسیر و برداشت صحیح از قوانین و اعمال صحیح آنها کمک می‌کند. با کمال تأسف درخواست‌های کتبی اینجانب به مجامع علمی و دانشگاهی و پیشکسوتان این

---

۱. علی‌پاشا صالح، سرگذشت قانون (مباحثی از تاریخ حقوق، دورنمایی از روزگاران پیشین تا امروز)، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۳، ص ۲۷۱.

رشته جهت برگزاری جشن یکصدمین سالگرد قانون اصول محاکمات حقوقی بی‌پاسخ ماند. حتی درخواست رسمی و کتبی اینجانب - با پشتیبانی جدی استاد دکتر عباس کریمی - به معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه جهت برگزاری همایشی به منظور بررسی کارنامه یکصدساله قوانین آیین دادرسی مدنی با پاسخ مثبت مواجه نشد. آنچه نوشته شد برای ثبت در تاریخ بود تا برپاکنندگان جشن دویست سالگی آن (۱۴۹۰ خورشیدی) نگویند در صد سال پیش حتی اندیشه‌ای برای پرپایی چنین جشن یا همایشی وجود نداشته است؛ اندیشه فردی وجود داشت اما کوشش گروهی نه!

۳. «مجمع بین‌المللی حقوق دادرسی»^۱ که در جهان به اختصار با نام «IAPL» شناخته می‌شود، مجمعی است متشکل از استادان، اندیشمندان و پژوهشگران حقوق دادرسی از سراسر دنیا. این مجمع پس از جلسه‌های مقدماتی در فلورانس و وین به طور رسمی و نخستین بار در سال ۱۹۵۵ در شهر بولونیا (ایتالیا) تشکیل شد. بنیانگذاران این مجمع بر این باور بودند که ارج‌گذاری، پژوهش و اجرای آیین‌های دادرسی عادلانه و کارآمد، پاسخی مهم و درخور به قانون‌شکنی‌های رژیم‌های خودکامه اروپایی در نیمه نخست سده بیستم میلادی بود. با وجود این پیشینه بلند، هنوز هیچ‌یک از استادان و پژوهشگران این حوزه در کشورمان به عضویت آن درنیامده و نگارنده مفتخر است که نخستین عضو ایرانی این انجمن بین‌المللی است که درخواست عضویت در آن، به طور رسمی پس از طی تشریفات مقتضی در سال ۲۰۰۹ میلادی در کنفرانس تورنتو کانادا پذیرفته شد.

مجید پوراستاد

بهار ۱۳۹۱

---

1. International Association of Procedural Law (IAPL)
<http://www.uni-regensburg.de/Fakultaeten/Jura/gottwald/iapl/>

**The Role of Judge
in
Taking of Evidence & Discovering Truth**

Second Revised Edition

Majid Pourostad (Ph. D., University of Tehran)
Assistant Professor of Civil Procedure & Comparative Law
Faculty of Law, I.A.U. (Central Tehran Branch)
IAPL Member

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Tehran - 2017